

METODOLOŠKI POSTUPCI I IZAZOVI PRIMJENE SAMOISKAZA I LONGITUDINALNIH NACRTA U ISTRAŽIVANJIMA RAZVOJA DELIKVENTNOG PONAŠANJA

Pregledni članak
Primljeno: kolovoz, 2008.
UDK 159.9.07 : 343.9

Silvija Ručević¹
Sveučilište u Osijeku
Filozofski fakultet
Studij psihologije

SAŽETAK

Ovim radom pruža se kratak pregled osnovnih pojmova i istraživačkih tehnika koje se koriste u izučavanju delikventnog ponašanja pri čemu je naglasak na metodološkim pitanjima primjene samoiskaza i longitudinalnih istraživanja. Većina istraživanja razvoja delikventnog ponašanja su transverzalnog tipa. Iako se njima dobivaju podaci o korelatima delikventnog ponašanja, ona pružaju malo dokaza o uzrocima, odnosno kako i zašto delikventno ponašanje započinje, traje i prestaje. Definiranje uzroka od izuzetne je važnosti za donošenje odluka i razvijanje adekvatnih preventivnih i terapijskih programa, a to je jedino moguće kroz longitudinalna istraživanja. S obzirom da i longitudinalna i transverzalna istraživanja imaju svoje prednosti i nedostatke, danas se najčešće kombiniraju obje vrste istraživanja.

Većina današnjih istraživanja razvoja delikventnog ponašanja kao primarni izvor podataka koriste samoiskaz.

Ključne riječi:

delikvencija, kriminalitet, longitudinalno istraživanje, transverzalno istraživanje, službeni podaci, samoiskaz, kohorta, retrospektivno, prospektivno.

---

¹ Mr.sc. Silvija Ručević, psihologinja, e-mail: s.rucevic.03@cantabgold.net

Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (3), 421-443 str.

Međutim, njegova upotreba je povezana s nizom metodoloških problema kao što su uzorkovanje, valjanost i pouzdanost. Ovi problemi se nastoje umanjiti korištenjem drugih izvora podataka, kao što su službeni podaci ili opažanje.

Kombinacija različitih izvora podataka i longitudinalnih/transverzalnih istraživanja omogućuje istovremeno izučavanje i uspoređivanje više kohorti, praćenje tijeka razvoja delikventnog i kriminalnog ponašanja od djetinjstva do odrasle dobi te prikupljanje podataka iz više izvora o različitim oblicima socijalnog ponašanja od kojih su neki dobnog specifični.

UVOD

Znanstvenici su dugo vremena zainteresirani za proučavanje razvoja antisocijalnog ponašanja, rizičnih faktora za pojedine dobne skupine te utjecaja važnih životnih događaja na tijek razvoja delikventnog i kriminalnog ponašanja. Interes za istraživačka pitanja kako i zašto delikventno ponašanje započinje, traje i prestaje potaklo je razvoj i usavršavanje niza specifičnih istraživačkih metoda, kao što su prospektivna longitudinalna istraživanja i samoiskazi.

Longitudinalno istraživanje uključuje ponavljano mjerenje na istim osobama, ili uzorcima iz iste populacije. Njegov osnovni cilj je istražiti početak, tijek razvoja i prevalenciju nekog fenomena u različitim dobnim skupinama, odnosno kako se fenomen razvija, započinje i prestaje. Longitudinalna istraživanja također se koriste i za proučavanje odnosa između ranijih i kasnijih životnih događaja, učinka određenih životnih iskustava na tijek razvoja i prijenos određenih osobina i ponašanja (kriminaliteta) s jedne generacije na drugu (Farrington, 2007.).

U ovom radu naglasak je na longitudinalnim istraživanjima, iako se brojna pitanja od značaja za razumijevanje delikventnog ponašanja mogu istraživati i transversalno i longitudinalno. S obzirom na opseg rada, opširan i detaljan opis svih postupaka i metodoloških problema transversalnih/longitudinalnih, prospektivnih/retrospektivnih istraživanja i službenih podataka/samoiskaza nije moguć. Rad je podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu navedeno je nekoliko metodoloških problema longitudinalnih/transverzalnih i prospektivnih/retrospektivnih istraživanja razvoja delikventnog ponašanja s naglaskom na njihove relativne i komparativne prednosti i nedostatke. U drugom dijelu prikazani su neki od metodoloških problema primjene različitih mjera delikvencije i kriminalnog ponašanja, prvenstveno službenih podataka i samoiskaza. Također su spomenuti i novi metodološki izazovi s kojima se danas susreću longitudinalna istraživanja. Dakle, u ovom radu naglasak je na metodološkim postupcima u istraživanju delikventnog ponašanja, a ne na rezultatima istih, iako se za ilustraciju problema navode nalazi različitih istraživanja.

U radu se često kao primjer navodi Cambridge istraživanje razvoja delikvencije (*Cambridge Study in Delinquent Development*). Ovo istraživanje odabrano je iz dva razloga.

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

Prvo, Cambridge studija je prospektivno longitudinalno-transverzalno istraživanje. Drugo, u tom istraživanju su se kao mjera delikventnog i kriminalnog ponašanja koristili samoiskazi, procjene roditelja/nastavnika i službeni podaci. Ovakva kombinacija nacрта i korištenih mjera omogućava izravnu usporedbu prednosti i nedostataka istih (Farrington, 1989.; Farrington, 2003.; Farrington, 2007.; Farrington i West, 1990.; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007.).

Značaj tog istraživanja dobro ilustrira podatak da se radi o studiji razvoja antisocijalnog ponašanja 411 dječaka iz južnog Londona (većinom rođenih 1953. godine) koja je počela 1961. godine, a traje još i danas. Prikupljanje podataka za svakog sudionika odvijalo se u devet faza i to u njihovoj dobi od 8, 10, 14, 16, 18, 21, 25, 32 i 48 godina. Osnovni cilj istraživanja bio je (1) opisati razvoj delikventnog i kriminalnog ponašanja kod dječaka/mladića iz gradskih četvrti, (2) ispitati može li se pojava takvog ponašanja predvidjeti i (3) objasniti uzroke pojave delikventnog ponašanja, odnosno koji su faktori rizika koji dovode do pojave delikventnog ponašanja. Ovo istraživanje najdulje je longitudinalno istraživanje koje je pružilo niz značajnih nalaza na sadržajnoj i metodološkoj razini.

Iako je u svijetu od 1945. godine do danas provedeno više od 40 longitudinalnih istraživanja razvoja delikventnog i kriminalnog ponašanja (Farrington, 2005.), u Hrvatskoj je do sada provedeno samo jedno takvo istraživanje i to prije više od 35 godina, od 1970. do 1985. godine, *Razvoj kriminalnih karijera od dječje dobi do punoljetnosti* Magde Bajer, Đurđice Gajer i Slavka Kljaića (Kljaić, 2007.). Osnovni cilj istraživanja bio je utvrditi kakvo značenje ima delikvencija u ranijoj dobi za kasnije ponašanje, razvoj i prilagodbu tih osoba, utvrditi osobne i obiteljske rizične faktore i ispitati mogućnost predviđanja kasnijeg (ne)delikventnog ponašanja.

METODOLOŠKI PROBLEMI U ISTRAŽIVANJIMA RAZVOJA DELIKVENCije

Ovaj dio rada započinje prikazom osnovnih obilježja longitudinalnih i transverzalnih istraživanja nakon čega slijedi usporedba istih. Komparativne prednosti i nedostaci jednih i drugih demonstrirat će se na specifičnim istraživačkim problemima.

LONGITUDINALNA I TRANSVERZALNA ISTRAŽIVANJA

Osnovna namjena longitudinalnih istraživanja je proučavanje kriminalnih karijera, te tijeka i prevalencije delikvencije u različitim dobnim skupinama. Ovakva istraživanja također se koriste i za predviđanje početka i kraja kriminalnih karijera, te izučavanje prijenosa kriminaliteta s jedne generacije na drugu. Longitudinalna istraživanja prate individualni razvoj pojedinca, ali i vremenski slijed javljanja pojedinih varijabli (ponašanja). Praćenje

vremenskog slijeda omogućava donošenje zaključaka o kauzalnim odnosima među različitim varijablama, odnosno *uzrocima* ponašanja. Poznavanje *uzroka* ponašanja od izuzetne je važnosti ne samo za razvoj teorije već i za donošenje odluka i razvijanje adekvatnih preventivnih i terapijskih programa (Farrington, 1992.; Farrington i Loeber, 2001.; Magnusson i Bergman, 1990.).

Transverzalna istraživanja prvenstveno su namijenjena prikupljanju podataka o reprezentativnoj »slici« određene populacije, na primjer, sociodemografska obilježja institucionaliziranih delikvenata. U transverzalnim istraživanjima istraživači nerijetko postavljaju kauzalne modele pri čemu je jedna varijabla uzrok drugoj ako su: (1) dvije varijable statistički značajno povezane, (2) jedna varijabla prethodi drugoj i (3) povezanost između dvije varijable opstaje i nakon kontrole utjecaja drugih varijabli. Dakle, nezavisne varijable su najvjerojatnije i *uzroci* nekog ponašanja (Farrington, 1992.; Farrington i Painter, 2004.). Međutim, jedan od glavnih problema transverzalnih istraživanja je upravo nemogućnost određivanja uzročno-posljedičnih odnosa. Prvo, vremenski slijed pojedinih varijabli u transverzalnim istraživanjima često je nejasan, odnosno, ne zna se koja je varijabla uzrok, a koja posljedica. Drugo, vrlo je teško retrospektivno provjeriti jesu li dobivene promjene rezultat pristrane selekcije sudionika. Na primjer, moguće je da su se dvije skupine već na početku istraživanja razlikovale po nekim osobinama koje se nisu smatrale važnim prediktorima te stoga nisu niti mjerene (Farrington i Painter, 2004.). Dakle, transverzalna istraživanja mogu jedino pokazati da su *varijacije* (između sudionika) u jednoj varijabli povezane s varijacijom u drugoj, a ne tvrditi da *promjene* (unutar sudionika) u jednoj varijabli uzrokuju promjene u drugoj (Neuman i Wiegand, 2000.). Na primjer, transverzalno istraživanje može pokazati da je veća vjerojatnost da će djeca iz jednoroditeljskih obitelji manifestirati delikventno ponašanje od djece iz obitelji s oba roditelja. Međutim, djeca iz jednoroditeljskih obitelji razlikuju se od djece iz obitelji s oba roditelja po nizu drugih varijabli te je nemoguće razlučiti učinak jednoroditeljske obitelji i drugih varijabli na delikventno ponašanje djeteta.

Korištenje transverzalnih istraživanja za postavljanje kauzalnih modela nerijetko rezultira generiranjem modela niske valjanosti (Farrington, 2004.; Just, 1996.). Problem kontroliranja vanjskih varijabli u transverzalnim istraživanjima djelomično bi se mogao riješiti korištenjem više poduzoraka izjednačenih po bitnim obilježjima (metoda ekvivalentnih parova) (Ajduković, 1989.). Na ovaj način promjene u ponašanju sudionika mogle bi se pripisati životu u jednoroditeljskim, odnosno obiteljima s oba roditelja (Farrington, 1992.). Suprotno tome, longitudinalno istraživanje može pokazati manifestiraju li *ista* djeca manje (ili više) delikventnog ponašanja u jednoroditeljskim obiteljima ili u obiteljima s oba roditelja. Na primjer, moguće je da neka djeca tijekom longitudinalnog istraživanja počnu živjeti s oba roditelja ili da djeca koja su početno živjela s oba roditelja u nekoj fazi istraživanja počnu živjeti samo s jednim od njih. Dakle, u longitudinalnim istraživanjima moguće je efikasnije kontrolirati vanjske varijable jer je svaki sudionik kontrola

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

samom sebi. Također je moguće razlikovati stvarne promjene od slučajnih fluktuacija jer se ista mjera ponašanja primjenjuje na istim sudionicima nekoliko puta (Bergman i Magnusson, 1990.; Farrington, 1992.; Neuman i Wiegand, 2000.).

Međutim, kod longitudinalnih istraživanja postoji problem razlikovanja utjecaja određenog povijesnog razdoblja od utjecaja odrastanja. U Cambridge studiji proporcija dječaka koji su koristili psihoaktivne tvari povećala se s 0,5% u 14. godini (1967.) na 6,3% u 16. godini (1969.) te 31,4% u 18. godini (1971.). Ova promjena u prevalenciji mogla bi biti ili posljedica odrastanja ili socijalnih i ekonomskih obilježja razdoblja od 1967. do 1971. godine. Problem razlikovanja efekta odrastanja i efekta perioda u longitudinalnim bi se istraživanjima mogao riješiti istovremenim praćenjem više kohorti. Međutim, do danas nema istraživanja koja longitudinalno prate više kohorti istovremeno. Ekonomičniji pristup uključivao bi usporedbu rezultata longitudinalnih i transversalnih istraživanja. Gold i Reimer (1975.; prema Farrington, 2004.) proveli su jedno takvo transversalno istraživanje te su pronašli da se korištenje psihoaktivnih tvari između 1967. i 1972. godine povećalo 10 puta. Stoga su Farrington i West (1990.) zaključili da se promjena u prevalenciji korištenja psihoaktivnih tvari može pripisati socijalnim i ekonomskim obilježjima perioda u kojem je provedeno istraživanje, a ne odrastanju sudionika.

Iako se većina istraživačkih pitanja može proučavati i transversalnim i longitudinalnim istraživanjima, postoji nekoliko pitanja za koja je longitudinalno istraživanje neophodno.

Longitudinalna istraživanja omogućavaju proučavanje kriminalnih karijera, odnosno, praćenje delikventnog/kriminalnog ponašanja tijekom (cijelog ili dijela) životnog vijeka (Elliot, 1985.; Kljaić, 2007.; Tracy, Wolfgang i Figlio, 1990.; Farrington i West, 1993.; Nieuwbeerta i Blokland, 2003.). Također je moguće ispitati postojanje tipičnih razvojnih putova delikventnog/kriminalnog ponašanja (Nagin, Farrington i Moffitt, 1995.; D'Unger i sur., 1998.) kao i moguće korelate različitih razvojnih putova (Blokland, Nagin i Nieuwbeerta, 2005.). Proučavanje povezanosti delikventnog i kriminalnog ponašanja u jednoj fazi kriminalne karijere s ponašanjem u drugoj omogućava predviđanje proporcije maloljetnih delikvenata koji će nastaviti s kriminalnom karijerom i u odrasloj dobi (Piquero i Buka, 2002.; Laub i Sampson, 2003.). Također je moguće odrediti kolika je vjerojatnost da će određeni oblik delikventnog/kriminalnog ponašanja biti popraćen drugim određenim oblikom te na taj način provjeriti u kojoj mjeri postoji specijalizacija u delinkventnom/kriminalnom ponašanju te razlikuju li se razvojni putovi delikventnog ponašanja po pitanju specijalizacije (Farrington i West, 1990.; Piquero i Buka, 2002.; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007.). Longitudinalna istraživanja također su korisna u proučavanju prijenosa kriminaliteta s jedne generacije na drugu. Istraživanja su pokazala da kriminalni roditelji imaju delikventnu djecu (McCord, 1977.). Postoji mogućnost da se neki faktori povezani s kriminalnim ponašanjem prenose genetički. Istraživanja Mednicka, Gabriellia i Hutchingsa (1984.) pokazala su da su vrste presuda djeci značajno povezane s vrstama presuda njihovim biološkim roditeljima, ali ne s vrstama presuda njihovim posvojenim roditeljima (poočimima

Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (3), 421-443 str.

i pomajkama). Nadalje, longitudinalna istraživanja iznimno su korisna za proučavanje utjecaja specifičnih životnih događaja na razvoj delikventnog i kriminalnog ponašanja. U Cambridge studiji Farrington i West (1990.) su utvrdili da je vjenčanje s nedelikventnom ženom povezano sa smanjenjem delikventnog i kriminalnog ponašanja kod sudionika.

Međutim, postoje i određeni problemi svojstveni samo longitudinalnim istraživanjima. Longitudinalna istraživanja prate sudionike kroz određeno razdoblje njihovog života što omogućuje brojne podatke, ali su takvi pristupi često neekonomični. Naime, potrebno je dugo vremena da bi se dobili prvi rezultati, a materijalni troškovi su vrlo veliki zbog čega je odabir uzorka od velike važnosti. Uz odabir uzorka često se povezuje problem osipanja sudionika, odnosno prestanak sudjelovanja sudionika u istraživanju.

ODABIR UZORKA

U longitudinalnim istraživanjima poseban izazov predstavlja odabir reprezentativnog uzorka koji bi trebao uključivati i mlade koji čine osobito nasilna djela ili su skloni kriminalnom povratu, odnosno, »kronične« delikvente. »Kronični« delikventi čine mali dio opće populacije, međutim, odgovorni su za neproporcionalno veći broj kaznenih djela (Farrington, 1992.; Farrington i West, 1990.; Kljaić, 2007.; Moffitt, 1993.; Moffitt i sur., 2001.). Međutim, velika je vjerojatnost da će takve osobe voditi nekonvencionalan i »nestabilan« život s čestim seljenjem i promjenama adresa. Također je moguće da će zbog izraženosti svoje delikvencije doživjeti neke društvene sankcije (npr. upućivanje u odgojni zavod ili kazna maloljetničkog zatvora) ili će odbiti sudjelovati u istraživanju zbog straha od otkrivanja njihovih nezakonitih aktivnosti policiji. Dakle, velika je vjerojatnost da takve osobe neće biti »dostupne« prilikom istraživanja koja se odvijaju u općoj populaciji (Farrington, 2004.; Farrington i sur. 2001.; Loeber i Keenan, 1994.; Piquero, Farrington i Blumstein., 2007.; Smith, 2002.).

Postoje različite strategije kojima se nastoji postići reprezentativnost uzorka. Neka istraživanja su reprezentativnost uzorka nastojala postići odabirom sudionika s područja s visokom razinom socijalnog i ekonomskog stresa, na primjer, Cambridge istraživanje razvoja delikvencije (Farrington i West, 1990.) ili Pittsburgh studija mladih (Loeber i sur., 1998.). Slično tome, Patterson, Reid i Dishion (1992.) nastojali su postići reprezentativnost tako da su uzorak odabrali u školama koje su na području s visokom stopom maloljetničke delikvencije. Iako se ovakvim odabirom sudionika i dalje ne uspijevaju dobiti podaci o mladima kojima su određene najstrože sankcije i kazne, izbjegava se pogreška da se skupina delikvenata formira od mladih koji su počinili relativno trivijalna prekršajna i kaznena djela. Neki istraživači, npr. Ajduković (1988.), Glueck i Glueck (1950.), Sampson i Laub (1993.), reprezentativnost uzorka su nastojali postići uključivanjem, uz uzorak iz opće populacije (nedelikvenata), i uzorka institucionaliziranih delikvenata (»kroničnih« delikvenata). Međutim, ukoliko se uzorak delikventnih sudionika sastoji od institu-

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

cionaliziranih delikvenata koji se potom uspoređuju s »prosječnim« nedelikventima postoji tendencija preneglašavanja razlika tih skupina. Čak i ako se skupine nastoje izjednačiti, to izjednačavanje često ne uzima u obzir značajne etiološke faktore delikvencije (Loeber i sur. 2003.). Cernkovich, Giordano i Pugh (1985.) uspoređivali su institucionalizirane delikvente (mladiće i djevojke) i mlade iz opće populacije (nedelikvente). Isti upitnik samoiskaza je primijenjen na oba uzorka. Od posebnog interesa u oba uzorka bila je skupina koju su autori nazvali »kroničnim delikventima«, a koju je karakteriziralo učestalo i opetovano kršenje zakona. Analiza podataka pokazala je da su »ozbiljni delikventi« činili svega 14% uzorka iz opće populacije (nedelikvenata), ali čak 80% institucionaliziranog uzorka. Nadalje, pokazalo se da je skupina »kroničnih delikvenata« bila delikventnija u uzorku institucionaliziranih delikvenata. Na primjer, 41% institucionaliziranih »kroničnih delinkvenata« sudjelovalo je u krađi više od jedanput mjesečno. Za razliku od toga, nitko od »kroničnih delikvenata« iz nedelikventnog uzorka nije sudjelovao u krađi pri toj frekvenciji. Kasnija analiza same metode uzorkovanja pokazala je da su istraživači u nedelikventnom uzorku intervjuirali samo one sudionike koji su bili dostupni (stalna adresa prebivališta). Može se pretpostaviti da u nedelikventnom uzorku nisu dobiveni podaci za »najdelikventnije« mlade, a što s obzirom na već spomenute probleme vezane uz način života »kroničnih« delikvenata nije iznenađujuće.

VELIČINA UZORKA

Ne postoji »zlatno pravilo« za određivanje veličine uzorka u longitudinalnim istraživanjima. Ukoliko se odabere uzorak manji od 100 sudionika, moguće je detaljno pratiti ponašanje svakog sudionika, međutim, pitanje je mogu li se dobiveni rezultati generalizirati. Također je moguće da su ponašanja koja se prate vrlo rijetka. Na primjer, istraživanja delikvencije i kriminaliteta pokazala su da je incidencija osuđenih muškaraca u reprezentativnom uzorku rijetko veća od 25%, a za žene taj je postotak još i manji. To znači da u istraživanju na primjer od 100 muškaraca, usporedba osuđenih i neosuđenih muškaraca vjerojatno će biti usporedba 25 osuđenih i 75 neosuđenih osoba. Ovako mali poduzorci nisu adekvatni za većinu statističkih analiza, pa čak niti za usporedbu postotaka (Farrington i West, 1990.; Loeber i sur. 2003.). Suprotno tome, nacionalno reprezentativni uzorci od nekoliko stotina ili tisuća sudionika čine odličnu osnovu za generalizaciju rezultata i statističke postupke, međutim, u tako velikim uzorcima teško je prikupiti išta osim lako dostupnih informacija. Na primjer, u takvim uzorcima moguće je provjeriti dolaze li delikventne osobe češće iz velikih obitelji, ali bi u takvim uzorcima bilo iznimno skupo i dugotrajno intervjuirati roditelje i djecu o suptilnijim aspektima obiteljskog života koji su eventualno povezani s pojavom delikvencije (npr. promjene u obiteljskoj dinamici zbog rođenja djeteta) (Farrington i sur., 2001.).

Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (3), 421-443 str.

Danas većina istraživača pri planiranju veličine uzorka uzima u obzir veličinu snage istraživanja, veličinu razlike koju mogu očekivati pri primjeni svojih nezavisnih varijabli ili mjernih instrumenata na posebne skupine, procjene broja sudionika koji će »otpasti« te mogućnost financiranja samog istraživanja (Moffitt i sur., 2001.).

OSIPANJE SUDIONIKA

Jedan od velikih problema longitudinalnih istraživanja je osipanje (gubitak) sudionika zbog različitih razloga, na primjer, smrt, emigracija, nepoznata adresa ili odbijanje sudjelovanja. Glavni problem osipanja je taj što uzorak sudionika koji iz bilo kojeg razloga odustanu od istraživanja najčešće nije slučajan (*non-random*) (Farrington i West, 1990.; Loeber i sur., 2003.). Kao posljedica toga može se dogoditi da se, na primjer, sastav grupe koja sudjeluje u istraživanju pet godina nakon početka istraživanja značajno razlikuje od sastava grupe s početka istraživanja. Ovaj problem mogao bi se kontrolirati na način da se statistička analiza ograniči samo na one sudionike koji su sudjelovali u svim fazama longitudinalnog istraživanja. Međutim, takvo ograničenje vjerojatno bi dovelo do značajnog smanjenja broja sudionika što dovodi u pitanje mogućnost generalizacije dobivenih rezultata (Thornberry, Bjerregaard i Miles, 1993.). Jedna od prednosti longitudinalnih istraživanja je ta što su neka obilježja sudionika koji su odustali poznata iz početnih intervjua te je moguće unaprijed procijeniti maksimalnu pogrešku mjerenja zbog osipanja sudionika (Farrington, 1992.; Farrington i West, 1990.; Magnusson i Bergman, 1990.).

Danas se u longitudinalnim istraživanjima sve češće koriste samoiskazi. Upotreba samoiskaza kao mjere delikvencije u longitudinalnim istraživanjima povezana je s dva problema - efektom testiranja i kontinuitetom konstrukta. O njima će biti više riječi u odlomku o novim metodološkim izazovima longitudinalnih istraživanja (Farrington i sur., 1990.; Moffitt i sur., 2001.; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007.).

PROSPEKTIVNO I RETROSPEKTIVNO PRIKUPLJANJE PODATAKA

Većina današnjih istraživanja razvoja delikventnog ponašanja kao primarni izvor podataka koriste samoiskaz. Svi samoiskazi su u određenoj mjeri retrospektivni jer se odnose na ponašanja koja su se dogodila u prošlosti. Međutim, samoiskazi u kojima se bilježe ponašanja koja su se dogodila nedavno, npr. u proteklih godinu dana, često se nazivaju *prospektivnima* dok se samoiskazi u kojima se ispituje ponašanje koje se dogodilo godinama prije nazivaju *retrospektivnima*. Iako je prospektivno prikupljanje podataka povezano s različitim praktičnim poteškoćama, njegova glavna prednost je ta što omogućava prikupljanje podataka neposredno nakon što su se dogodili, a prije no što

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

budu iskrivljeni svjesnom ili nesvjesnom retrospektivnom reinterpetacijom prošlih događaja. Retrospektivna prikupljanja su često brža i ekonomičnija, međutim, podložna su mnogim izvorima iskrivljavanja podataka (zaboravljanje, »lažna« sjećanja, pristranosti pri interpretaciji prošlih događaja zbog kasnijih iskustava), a problemi se povećavaju povećanjem perioda na koji se odnosi dosjećanje. Prospektivno prikupljanje podataka vjerojatno će biti neekonomično ukoliko se radi o fenomenu koji se javlja vrlo rijetko, na primjer, silovanje. Kod retrospektivno prikupljenih podataka pristranost će predstavljati veći problem kod dosjećanja subjektivnih informacijama nego kod onih koje se zasnivaju na činjenicama (Farrington, 1992.).

Istraživanja su pokazala da je slaganje prospektivnih i retrospektivnih samoiskaza oko dobi izvršenja pojedinog delikventnog/kriminalnog ponašanja najmanje za prekršaje (npr. vandalizam, krađa u trgovini), a najveće za krađu automobila (Jolliffe i sur., 2003.; Farrington i Blumstein 2007.). U Dunedin longitudinalnoj studiji provedenoj na Novom Zelandu od sudionika u dobi od 18 godina tražilo se da navedu jesu li do 13. godine ikada sudjelovali u krađi u trgovini. Njihovi samoiskazi (retrospektivni) dobiveni s 18 godina uspoređeni su sa samoiskazima (prospektivnima) prikupljenima u 13 godini (Henry i sur., 1994.). Od svih sudionika koji su u 13. godini izvijestili o krađi u trgovini, njih 58% je izvijestilo o tom ponašanju u 18. godini (retrospektivno), njih 14% je izvijestilo da se prva krađa dogodila nakon 14. godine, a njih 28% je izjavilo da nikada nisu krali po trgovinama. U Cambridge studiji sudionici su u osmoj fazi prikupljanja podataka (sudionici starosti 32 godine) u retrospektivnom samoiskazu trebali odgovoriti jesu li ikada sudjelovali u određenim delikventnim/kriminalnim ponašanjima. Njihovi retrospektivni samoiskazi uspoređeni su s njihovim prospektivnim samoiskazima prikupljenima u 14., 21. i 25. godini. U prosjeku, 46% onih koji su u prethodnim fazama istraživanja izvijestili o određenom ponašanju zaniijekali su to isto ponašanje u dobi od 32 godine (Farrington, 1989.).

Podaci dobiveni prospektivnim samoiskazima također su se uspoređivali i sa službenim podacima. Slaganje između ova dva izvora podataka bilo je najveće za teška kaznena djela, a najmanje za prekršaje. Čini se da se prekršitelji zakona točnije prisjećaju specifičnih detalja ozbiljnijih kaznenih djela. Također se pokazalo da je dob početka javljanja delikventnog ponašanja dobivena samoiskazima bila niža od one zabilježene u službenim podacima. Ovi rezultati sugeriraju dvije stvari. Prvo, službeno zabilježena dob javljanja delikventnog ponašanja nije adekvatna mjera za manje prekršaje zbog tolerancije pravosudnog sustava i niskog prioriteta ovih ponašanja. Drugo, retrospektivna istraživanja su neadekvatna kada se od sudionika traže detaljne informacije o počinjenim prekršajima i kaznenim djelima jer je mala vjerojatnost da će se sudionik prisjetiti detalja, posebice ako je period na koji se odnosi prisjećanje vrlo dug, a djelo trivijalno (Farrington, 2004.; Jolliffe i sur., 2003.; Piquero Farrington i Blumstein, 2007.).

MJERE DELIKVENCije: METODOLOŠKI PROBLEMI

Sve do 1970-ih godina u istraživanjima su se kao mjere delikvencije i kriminaliteta uglavnom koristili službeni podaci, odnosno, policijski, školski, medicinski i institucionalni dosjei (Farrington, 1992.; Thornberry i Krohn, 2002.). Na temelju službenih podataka istraživači su načinili »kartu zločina«, i u određenoj mjeri identificirali sociodemografska obilježja delikvenata i kriminalaca (Shaw i McKay, 1942.; prema Thornberry i Krohn, 2002.). Pokazalo se da se kriminalitet najčešće javlja u siromašnijim dijelovima grada te da su osobe osuđene zbog delikventnog i kriminalnog ponašanja najčešće bile nižeg socioekonomskog statusa i iz manjinskih grupa.

SLUŽBENI PODACI

U službene podatke ubrajamo sudske spise, socijalne anamneze, izvješće penalne ustanove, školske dosjee itd. Jedna od prednosti službenih podataka jest da su oni najčešće već prikupljeni te su zbog toga troškovi istraživanja u kojima se oni koriste relativno mali. Nadalje, službeni podaci se najčešće prikupljaju istodobno s pojavom ponašanja, ali prije nego što su ishodi tih ponašanja (npr. pravomoćne presude ili recidivizam) poznati. S obzirom da se u službenim podacima ponašanja bilježe onako kako se događaju (u vremenskom slijedu), pristranost dosjećanja koje se inače javlja u retrospektivnim istraživanjima svedena je na najmanju moguću mjeru. Pristranost se ipak može javiti ukoliko se kodiranje ili traženje informacija o određenom ponašanju provodi nakon što je poznat ishod istih. Službeni podaci često sadrže više informacija nego što bi jedan istraživač mogao prikupiti u tipičnom jednosatnom intervjuu sudionika. Međutim, opširnost tih podataka može predstavljati ozbiljan problem kada je potrebno pretražiti brojne službene podatke da bi se pronašli odgovori na nekoliko pitanja ili kada je potrebno odlučiti kojim će se podacima dati prioritet.

Jedan od najvećih nedostataka službenih podataka je da oni podcjenjuju pravi broj delikventnih i kriminalnih djela počinjenih u općoj populaciji (Eggleston i Laub 2002.; Piquero Farrington i Blumstein, 2007.; Thornberry i Krohn, 2002.). U Cambridge studiji se pokazalo da je u svega 10% svih delikventnih i kriminalnih djela dobivenih samoiskazom postojao *kontakt s policijom* (kontakt ne znači nužno i službenu prijavu) (Farrington i West, 1990.). U drugim istraživanjima taj se postotak kreće od 3% do 15%, a postotak slučajeva delikventnog i kriminalnog ponašanja u kojima je bilo kontakta s policijom ovisi o prirodi delikventnog/kriminalnog djela, spremnosti prijavljivanja (ovisno o dužini procedure prijavljivanja) i definiciji kontakta s policijom (službena prijava ili zabilješka). Međutim, samoiskazi pokazuju da su one osobe koje su uhićene ili osuđene ujedno i one koje su počinile najdelikventnija djela, čak i prije nego što su te osobe službeno procesuirane. Dakle, službeni podaci bi se umjesto za procjenu rasprostranjenosti delikvencije mogli koristiti za identifikaciju najdelikventnije manjine (Farrington i sur. 2000.).

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

Drugi problem službenih podataka je kvaliteta njihovog sadržaj koja varira ovisno o vrsti službenih podataka (sudski spisi, socijalne anamneze, izvješća penalnih ustanova itd.). Službeni podaci najčešće se prikupljaju zbog potreba djelatnika socijalnih službi ili pravosudnih tijela (Općinsko državno odvjetništvo, Županijski i Općinski sud) administratora, a ne istraživača, što u velikoj mjeri sužava izbor problema istraživanja i odabir teorijskih konstrukata. U dosjeima o kriminalnim aktivnostima činjenice su najčešće klasificirane u pravnim, a ne ponašajnim terminima. Naime, isto ponašanje se može, ovisno o situaciji, definirati kao prekršaj ili kazneno djelo. Na primjer, fizička tučnjava između dva mladića može se definirati ili kao remećenje javnog reda i mira ili kao nanošenje tjelesne ozljede (Thornberry i Krohn, 2002.). Istraživanja su pokazala da različito pravno označavanje istih ponašanja utječe na težinu izrečene kazne za pojedinu pravnu kategoriju (iako se radi o istom ponašanju) (Shea, 1974.). Za razliku od dosjea o kriminalnoj aktivnosti, socijalne anamneze često su pisane nestrukturiranim, narativnim stilom s brojnim subjektivnim dojmovima o određenim ponašanjima osobe, a koje je teško objektivno provjeriti. Sellin (1931.) je uspoređivao službene podatke iz penalnih ustanova s podacima dobivenima na sudu i policiji. Analizom dobivenih podataka pokazalo se da su podaci iz penalnih ustanova lošija mjera stvarnog delikventnog ili kriminalnog ponašanja od podataka dobivenih na sudu ili policiji. Naime, podaci u penalnim ustanovama obuhvaćaju podatke o ponašanju počinitelja kaznenog djela u penalnoj ustanovi, ali i reakcije policije i sudova na ponašanje istih osoba izvan penalne ustanove što znači da točnost tih podataka uvelike ovisi o ažurnosti i kontaktu penalnih ustanova s policijom i sudovima. Velik problem, barem za istraživače koji rade izvan službi i institucija koje se bave delikventnim ponašanjem, jest dobivanje pristupa službenim podacima. S druge strane, omogućavanje pristupa inače povjerljivim podacima predstavlja etički problem, stoga je ponekad brže i lakše provesti intervjue s počiniteljima kaznenih djela (Neuman i Wiegand, 2000.).

SAMOISKAZI

Iako su istraživači bili svjesni nedostataka službenih podataka, dilema je bila kako dobiti podatke koji su bliži izvoru delikventnog i kriminalnog ponašanja. Jedna od metoda bila bi opažanje. U Cambridge studiji istraživači su tijekom ispunjavanja samoiskaza u 18. godini sudionicima nudili cigarete ili novac za kockanje kako bi mogli usporediti njihove samoiskaze i opaženo ponašanje (Farrington i West, 1990.). Međutim, sudionici u delikventnom i kriminalnom ponašanju najčešće nisu voljni dopustiti opažanje svog ponašanja zbog nezakonite prirode tog ponašanja. Čak su i u istraživanjima u kojima se provodilo opažanje istraživači imali pristup samo malom dijelu delikventnog i kriminalnog ponašanja (Trasher, 1927; Parker, 1974.).

S obzirom na probleme vezane uz opažanje, samoiskazi delikventnog/kriminalnog ponašanja počeli su se koristiti kao podaci najbliži izvoru tih ponašanja. U početku je

Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (3), 421-443 str.

postojao velik skepticizam hoće li sudionici biti voljni priznati istraživačima sudjelovanje u nezakonitim aktivnostima. Međutim, rana istraživanja su pokazala da su sudionici ne samo voljni priznati već da to čine i u iznenađujuće velikom broju (Porterfield, 1943.). U Cambridge studiji Farrington i West (1990.) utvrdili su da svega 6 od 101 delikventna nije prijavilo da ih se na sudu ispitivalo kao osumnjičene zbog nekog kaznenog ili prekršajnog djela iako je ono bilo zabilježeno u službenim podacima, dok je 7 od 288 nedelikvenata tvrdilo da su bili ispitivani na sudu iako to nije bilo zabilježeno niti u jednom dostupnom službenom podatku.

Samoiskaz je metoda koja se danas najčešće koristi u proučavanju delikventnog i kriminalnog ponašanja. Međutim, njegova upotreba je povezana s nizom metodoloških problema kao što su uzorkovanje, valjanost i pouzdanost. Korištenjem samoiskaza u longitudinalnim istraživanjima javili su se novi metodološki problemi kao što su efekt testiranja i kontinuitet konstrukta (Junger-Tas i Marshall, 1999.; Thornberry i Krohn, 2002.).

Problem *svih* mjera delikventnog i kriminalnog ponašanja je mjerenje kriterijske valjanosti. Problem je taj što ne postoji »zlatni standard« s kojim bi se te mjere mogle uspoređivati. Stoga je najbolji, i za sada jedini mogući pristup usporediti dvije mjere delikventnog i kriminalnog ponašanja i provjeriti stupanj slaganja odgovora. Sličnost rezultata u različitim mjerama sugerira da one mjere isti teorijski konstrukt.

Ispitujući valjanost samoiskaza, Huizinga i Elliot (1986.) su provjeravali slaganje samoiskaza delikventnog ponašanja i službenih sudskih podataka. Pokazalo se da postoji značajna razlika između samoiskaza i službenih podataka, čak i kada je određeno ponašanje zabilježeno u oba izvora podataka. Na primjer, osoba može u samoiskazu izvijestiti o sudjelovanju u tučnjavi dok u službenim podacima to ponašanje može biti zabilježeno kao narušavanje javnog reda i mira. Međutim, istraživanja su također pokazala da je grupa za koju postoje službeni podaci o delikventnom/kriminalnom ponašanju ujedno i grupa koja na samoiskazima ima značajno više delikventnog i kriminalnog ponašanja (Farrington i sur., 1996.; Farrington i sur., 2000.; Hindelang, Hirschi i Weis, 1981.). Ajduković (1988.) je uspoređivala samoiskaze skupine mladih upućenih u odgojnu ustanovu (sankcija) i mladih koji pohađaju srednje škole, te je utvrdila je da postoji razlika među samoiskazima ove dvije skupine. Također je, koristeći procjene nastavnika o najviše i najmanje devijantnim učenicima (na osnovi čega su podijeljeni u skupine) i uspoređujući samoiskaze u tim skupinama, pokazala da postoji statistički značajna razlika.

Većina prethodnih istraživanja koncentrirala se na oblike delikventnog/kriminalnog ponašanja za koje ne postoji vanjski kriterij za evaluaciju valjanosti. Međutim, za jedan oblik kriminalnog ponašanja, korištenje psihoaktivnih tvari, postoji vanjski kriterij. Na temelju fizioloških podataka (npr. slina ili urin) može se dobiti nezavisna mjera korištenja psihoaktivnih tvari. One se mogu usporediti sa samoiskazima korištenja psihoaktivnih tvari čime bi se provjerila valjanost istih. Postoji nekoliko istraživanja koja su testirala valjanost na ovakav način. Akers i suradnici (1983.) ispitivali su pušenje u uzorku srednjoškolaca iz

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

lowe. Učenici su najprije ispunili upitnik samoiskaza o tome puše li i koliko često. Nakon toga isti učenici su dali uzorak sline koji se koristio kao fiziološka mjera prisutnosti nikotina i njegove koncentracije u organizmu. Pokazalo se da su u 95 do 96% slučajeva samoiskazi bili točni i valjani. Međutim, pitanje je što bi bilo sa samoiskazom korištenja zabranjenih psihoaktivnih tvari.

U drugom istraživanju kao fiziološka mjera korištenja psihoaktivnih tvari korišten je urin. Istraživanje je provedeno u sklopu programa Nadgledanja zlorabe psihoaktivnih tvari (*The Arrestee Drug Abuse Monitoring*) među uhićenima. Uobičajena praksa je da se uhićenici intervjuiraju i ispune samoiskaz o korištenju psihoaktivnih tvari, te da daju uzorak urina. Ispunjavanje samoiskaza i davanje uzorka urina je dobrovoljno. Od uhićenih osoba njih 80% je pristalo dati uzorak urina, a njih 90% je pristalo na ispunjavanje samoiskaza. Urin se testirao na 10 različitih psihoaktivnih tvari: kokain, opijum, marihuanu, PCP, metadon, benzodiazepine, metakvalon, propoksipen, barbiturate i amfetamine. Slaganje uzorka urina i samoiskaza variralo je ovisno o vrsti psihoaktivne tvari. Općenito, postoji veliko slaganje za korištenje marihuane. Na primjer, u New Yorku 28% uhićenika je na samoiskazu priznalo korištenje marihuane, a njih 30% je bilo pozitivno na testu. Međutim, za kokain i heroin su dobiveni značajno različiti podaci, 41% uhićenika je na samoiskazu priznalo korištenje kokaina, dok je njih 72% bilo pozitivno na testu (uzorak urina). Pri razmatranju ovih rezultata treba imati na umu da uzorak uhićenika nije uobičajeni uzorak koji se koristi u tipičnim istraživanjima sa samoiskazima. Uzorak je ograničen na ljude koji su upravo uhićeni, a od kojih se traže samooptužujući podaci. S jedne strane, osobe neće biti voljne pružiti dodatne samooptužujuće dokaze, međutim, ukoliko su te osobe uhićene za teški zločin (npr. ubojstvo) moguće je da nedavno korištenje psihoaktivnih tvari neće doživljavati ozbiljnim problemom. U svakom slučaju, treba s oprezom interpretirati ove rezultate u terminima valjanosti samoiskaza (U.S. Department of Justice, 1990.).

Da bi se provjerila pouzdanost samoiskaza, potrebno je usporediti samoiskaz u anonimnoj i neanonimnoj situaciji ispitivanja. Neanonimna situacija omogućuje usporedbu sa službenim podacima, te je važno razlikuju li se podaci samoiskaza dobiveni u takvoj situaciji od onih u anonimnoj. Iako bi se moglo očekivati da će sudionici u neanonimnoj situaciji umanjivati svoje delikventno ponašanje, istraživanja su pokazala da se samoiskaz ne razlikuje u te dvije situacije (Ajduković, 1984.; Hindelang, Hirschi, & Weis, 1981.).

Novija istraživanja pokazuju da samoiskazi imaju izvrsnu test-retest pouzdanost koja je često iznad 0,80. Ova vrijednost izuzetno je impresivna s obzirom da se samoiskaz koristi za mjerenje ponašanja osjetljive prirode-neprijavljene kriminalne aktivnosti. Istraživanja valjanosti samoiskaza pokazala su da je sadržajna valjanost novijih samoiskaza prihvatljiva, konstruktna valjanost je vrlo visoka, dok je kriterijska valjanost u rasponu od umjerene do vrlo visoke. Kada se sve ovo uzme u obzir, može se zaključiti da su za većinu analitičkih postupaka samoiskazi prihvatljivo točni i valjani (Farrington i sur., 1996.; Farrington i sur., 2000.; Jolliffe i sur., 2003.).

Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (3), 421-443 str.

DRUGI IZVORI

Osim službenih podataka i samoiskaza, mjere delikvencije mogu se prikupiti i opažanjem. U prethodnim odlomcima navedeni su neki od problema opažanja. U istraživanjima na djeci i mladima većina podataka o ponašanju dobiva se od drugih, kao što su roditelji ili učitelji. S jedne strane, ovakvo prikupljanje podataka omogućava umanjivanje utjecaja jednog izvora na podatke, no ima i nedostatke. Na primjer, roditelji nemaju direktnih podataka o djetetovu ponašanju u školi, a učiteljima nedostaju podaci o djetetovu ponašanju u kući (Patterson, Reid i Dishion, 1992.).

NOVI METODOLOŠKI IZAZOVI LONGITUDINALNIM ISTRAŽIVANJIMA

Danas se u longitudinalnim istraživanjima kao mjera antisocijalnog ponašanja i kriminaliteta najčešće koristi samoiskaz. Međutim, samoiskazi su prvenstveno bili konstruirani za primjenu u transverzalnim istraživanjima i to na adolescentima što znači da primjena istih u longitudinalnim istraživanjima, na djeci i odraslima postavlja niz zanimljivih metodoloških pitanja (Thornberry i Krohn, 2002.).

KONTINUITET KONSTRUKTA DELIKVENTNOG/KRIMINALNOG PONAŠANJA

Iako je antisocijalno ponašanje stabilno, njegove ponašajne manifestacije se mijenjaju i akumuliraju s dobi. U nekim slučajevima potrebno je izmijeniti definiciju konstrukta tako da se obuhvate razvojne razlike u ponašajnim manifestacijama. Promjene definicija često uključuju prepoznavanje različitih ponašajnih manifestacija kao kontinuuma određenog ponašajnog stila (Campbell, 1990.). Dakle, da bi se isti konstrukt mogao mjeriti na sudionicima različite dobi, od iznimne je važnosti mjere delikventnog/kriminalnog ponašanja prilagoditi dobi sudionika čime se čuva i kontinuitet konstrukta (Patterson, 1993.; LeBlanc, 1989.; Weitekamp, 1989.).

U dječjoj dobi (od druge do pete godine) ponašajne karakteristike kao što su impulzivnost, neposlušnost, prkos i agresija smatraju se ranim analogijama delikventnog ponašanja te su povezane s antisocijalnim ponašanjem u školskoj dobi. U školskoj dobi antisocijalno ponašanje uključuje i tvrdoglavost, laganje te nasilničko ponašanje (Campbell, 1990.; Loeber i sur., 1993.). Iako se delikventno ponašanje može opaziti već među sedmogodišnjacima, samoiskazi su se rijetko koristili među predadolescentima (Loeber i sur., 1989.). Loeber i suradnici (1989.) u jednom su istraživanju koristili upitnik samoiskaza među djecom mlađom od 10 godina te su provjeravali njegovu pouzdanost. Istraživanje

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

je provedeno na 849 dječaka starosti sedam godina i 868 dječaka starosti 11 godina. U upitniku samoiskaza korištene su čestice prilagođene dobi, a opisi nekih ponašanja stavljeni su u kontekst razumljiv i dječacima starim sedam godina. Također je svakom pitanju *prethodilo* nekoliko potpitanja čime su istraživači željeli provjeriti razumijevanje postavljenih pitanja. Ponašanje svakog djeteta procijenili su i roditelji. Autori su utvrdili visok stupanj slaganja samoiskaza djece i procjene roditelja pri čemu je slaganje procjena roditelja i samoiskaza bilo veće kod mlađe djece. Loeber i suradnici (1989.) ovo objašnjavaju time da roditelji imaju bolji uvid u ponašanje mlađe djece. Ovi nalazi sugeriraju da se samoiskazi mogu primjenjivati i na djeci ukoliko se pri tome poduzmu nužni koraci za osiguravanje razumijevanja pitanja (Elliott, Huizinga i Ageton, 1985.).

Osim istraživanja koja prate razvoj delikvencije od dječje dobi sve je više istraživanja koja proučavaju razvoj kriminalnog ponašanja od adolescencije do odrasle dobi (Farrington, 1998.; Loeber i Farrington, 2001.; LeBlanc, 1989.; Hawkins, Catalano i Miller, 1992.). Međutim, da bi se samoiskazi koji su uglavnom rađeni za adolescente mogli koristiti i na odraslim sudionicima, potrebno je nekoliko prilagodbi. Ove prilagodbe odnose se na (a) obuhvaćanje različitih konteksta u kojima se antisocijalno ponašanje može javiti u odrasloj dobi (npr. posao umjesto škole), (b) uključivanje različitih oblika prekršaja i kaznenih djela (npr. partnersko nasilje, zlostavljanje djece, prijevara, teške krađe), (c) uključivanje čestica koje mjere različitu težinu istog ponašanja (npr. verbalne prijetnje, fizičke prijetnje, prijetnje oružjem i uporaba oružja) te (d) izbacivanje čestica koja nisu prilagođene dobi (npr. bježanje iz škole ili od kuće).

Neki autori smatraju (npr. Weitekamp, 1989.) da bi se sa ispitanicima različite dobi trebali primjenjivati različiti mjerni instrumenti. Pri tome istraživač mora biti siguran da čestice u različitim mjernim instrumentima zaista mjere isti teorijski konstrukt, a to bi se moglo postići uvrštavanjem čestica koja opisuju ista ponašanja u različitim kontekstima (LeBlanc, 1989.).

EFEKTI TESTIRANJA

U longitudinalnim se istraživanjima u različitim fazama prikupljanja podataka primjenjuju iste ili slične čestice na istim sudionicima. Efekt testiranja odnosi se na bilo kakve promjene u sudionikovim odgovorima na čestici ili ljestvici, a koje su posljedica prethodne primjene istih (Junger-Tas i Marshall, 1999.; Thornberry i Krohn, 2002.). Samoiskazi uobičajeno sadrže velik broj čestica koje se odnose na širok raspon delikventnog/kriminalnog ponašanja, od prekršaja do teških kaznenih djela. Vrlo često je svaka od ovih čestica popraćena i dodatnim pitanjima. Jedan potencijalni problem je taj da će sudionici biti manje voljni priznati delikventna ponašanja jer priznanje produžava vrijeme trajanja ispitivanja. Pretpostavlja se da je ovaj efekt bio nejednako distribuiran u uzorku. Naime, oni sudionici («kronični» delikventi) kod kojih su delikventna/kriminalna ponašanja najčešća

Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (3), 421-443 str.

i najbrojnija izgubit će najviše vremena odgovarajući na upitnik samoiskaza. Dakle, sudionici bi mogli »naučiti« da pozitivni odgovori na upitniku samoiskaza produžavaju vrijeme odgovaranja što zauzvrat može smanjiti sudionikovu spremnost na odgovaranje (LeBlanc, 1989.; Loeber i sur., 1989.). Tri su istraživanja provjerila utjecaj efekta testiranja na rezultate dobivene samoiskazima (Menard i Elliot, 1993.; Lauritsen, 1998.; Thornberry, 1989.). Testirani su podaci prikupljeni u Nacionalnom istraživanju mladih (*National Youth Survey*) (Elliot, Huizinga i Ageton, 1985.) koji je proveden na uzorku od 1 725 sudionika starosti od 11 do 17 godina. Istraživanje je trajalo od 1976. do 1981. godine, a svake godine su sudionici ispunjavali upitnike samoiskaza. Ukupno su bile četiri faze prikupljanja podataka, a tek su u četvrtoj fazi uvedena i dodatna pitanja uz pojedine čestice samoiskaza (ukupno 47 čestica). Istraživanja Thornberryja (1989.), Menarda i Elliota (1993.) te Lauritsen (1998.) utvrdila su da se prevalencija različitih oblika delikventnog/kriminalnog ponašanja smanjivala od prve do četvrte faze prikupljanja podataka. S obzirom da dodatna pitanja nisu uvedena sve do četvrte faze autori su zaključili da je longitudinalni nacrt sam po sebi doveo da pada prevalencije, a ne konstrukcija pojedinih pitanja. Međutim, dobiveni podaci mogu biti posljedica općeg pada u prevalenciji kriminaliteta tijekom tih godina. Da bi provjerio ovu hipotezu Thornberry (1989.), a kasnije i Lauritsen (1998.), analizirali su podatke iz transverznog istraživanja, *Monitoring for the Future*, te nisu pronašli opći pad u kriminalitetu. Dakle, pristranost u odgovorima na upitnicima samoiskaza, odnosno smanjenje prevalencije, može se pripisati efektu testiranja. Lauritsen (1998.) je ponudila dva objašnjenja za opaženi efekta testiranja. Prvo se odnosi na opću premorenost sudionika istraživanjem. Ukoliko se sudionicima opetovano postavljaju ista pitanja, sudionici su manje spremni potvrdno odgovarati na pitanja. Drugo objašnjenje se odnosi na efekt sazrijevanja zbog kojeg se sadržajna valjanost mijenja s dobi. Na primjer, način na koji sudionici interpretiraju pitanje o tjelesnoj ozljedi, te koja će ponašanja pri tome smatrati važnima razlikuje se kod sudionika starosti 11 i 17 godina. Također je moguće da oba ova mehanizma imaju utjecaj.

Nažalost, može se pretpostaviti da efekt testiranja nije jedinstven samo za podatke iz Nacionalnog istraživanja mladih već je prisutan i u drugim longitudinalnim istraživanjima u kojima se koriste samoiskazi, što bez sumnje interferira s valjanosti dobivenih podataka. Neki autori (npr. Farrington i West, 1990.; Smith, 2002.; Thornberry i Krohn, 2002.) smatraju da bi se utjecaj efekta testiranja na dobivene rezultate mogao umanjiti pažljivim planiranjem perioda praćenja sudionika. Ne postoji opće pravilo o tome kolik je optimalni razmak između dva testiranja. Ukoliko je razmak prekratak, moguće je da će odgovori biti u funkciji pamćenja, odnosno sudionik će ponoviti ono što je rekao u prethodnoj fazi. Ukoliko je razmak predug, javlja se problem retrospektivne reinterpetacije prošlih događaja. Nadalje, ukoliko se mjeri ponašanje koje je vrlo rijetko, razmak od godine dana mogao bi biti prekratak. S druge strane, ukoliko se mjeri ponašanje koje je vrlo često, taj isti razmak mogao bi biti predug.

ZAKLJUČAK

Ovaj pregled metodoloških problema istraživanja razvoja delikventnog/kriminalnog ponašanja ukazuje na važnost planiranja istraživanja. Vodeći stručnjaci iz područja delikvencije zalažu se za upotrebu prospektivnih longitudinalnih istraživanja u proučavanju delikventnog i antisocijalnog ponašanja. Naime, longitudinalna prospektivna istraživanja jedina omogućavaju proučavanje razvoja antisocijalnog i delikventnog ponašanja jer prate iste sudionike kroz određeno razdoblje te se u više navrata prikupljaju podaci o njima. Međutim, longitudinalna istraživanja imaju i nedostatke, na primjer, troškovi takvih istraživanja su vrlo visoki, potrebno je dosta vremena da se dobiju prvi rezultati, te je potrebno uložiti puno vremena kako bi se potvrdile postavke određene hipoteze ili modela. Kao poboljšanje longitudinalnih istraživanja drugi autori predlažu kombinaciju longitudinalno - transversalnog pristupa s praćenjem dugoročnih efekata eksperimentalne intervencije.

Same tehnike istraživanja pokazuju važnost korištenja višestrukih izvora tijekom longitudinalnih i longitudinalno-eksperimentalnih pristupa. Korištenjem više izvora informacija nedostaci jedne mjere kompenziraju se prednostima druge. Ovo se posebno odnosi na korištenje službenih podataka i samoiskaza kao mjera delikventnog i kriminalnog ponašanja. S jedne strane, službeni podaci omogućavaju praćenje vremenskog slijeda delikventnog i kriminalnog ponašanja, ali podcjenjuju njegov broj. S druge strane, samoiskazi točnije prikazuju broj delikventnog i kriminalnog ponašanja, ali često miješaju trivijalna djela s posljedicama istih. Korištenje više izvora omogućava generalizaciju dobivenih rezultata, odnosno demonstraciju da postoji povezanost između teorijskih konstrukata, a ne mjerenih varijabli. Korištenje više izvora podataka za ista ponašanja smanjuje pogrešku mjerenja te omogućava provjeru i usporedbu modela razvoja delikventnog/kriminalnog ponašanja korištenjem sofisticiranih statističkih postupaka kao što je linearno strukturalno modeliranje.

Međutim, longitudinalno-eksperimentalnom istraživanju svakako bi trebalo prethoditi detaljno planiranje nacрта istraživanja, što uključuje i meta-analizu postojeće literature, ponovnu analizu postojećih podataka i pilot istraživanja. Bilo bi poželjno da se uz glavno istraživanje provode i istraživanja manjeg opsega (npr. biološki faktori ili sustavna opažanja obiteljskih interakcija) s ciljem povezivanja važnih varijabli. Podaci bi trebali biti prikupljeni tako da su korisni većem broju istraživača različitih interesa. Također bi bilo važno provjeriti mogućnost replikacije rezultata postojećih istraživanja u različitim gradovima/zemljama te integrirati rezultate dobivene u različitim kohortama.

LITERATURA

1. Ajduković, M. (1984). **Problem anonimnosti u istraživanju neprihvatljivog ponašanja mladih.** IV. Dani psihologije u Zadru, 1983., 2, 195-200.

2. Ajduković, M. (1988). Samoiskaz i izučavanje delinkventnog i društveno neprihvatljivog ponašanja mladih u nas. **Penološke teme**, 1-2, 15-37.
3. Ajduković, M. (1989). Značenje strategije izbora uzroka u istraživanju maloljetničke delikvencije. **Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu**. 3 (3), 343-354.
4. Akers, R. L., Massey, J., Clarke, W. & Lauer, R. M. (1983). Are self-reports of adolescent deviance valid? Biochemical measures, randomized response, and the bogus pipeline in smoking behavior. **Social Forces**, 62, 234-251.
5. Bergman, L. R. & Magnusson, D. (1990). General issues about data quality in longitudinal research. In: Magnusson, D. & Bergman, L. R. (Eds.) **Data quality in longitudinal research**. Cambridge: Cambridge University Press, 1-32.
6. Blokland, A., Nagin, D. S. & Nieuwebeerta, P. (2005). Life span offending trajectories of a Dutch conviction cohort. **Criminology**, 43, 919-953.
7. Campbell, S. B. (1990). **Behavioral problems in preschool children: Clinical and developmental issues**. New York: Guilford Publications.
8. Cernkovich, S. A., Giordano, P. C. & Pugh, M. D. (1985). Chronic Offenders: The Missing Cases in Self-Report Delinquency Research. **The Journal of Criminal Law and Criminology**, 76, 705-32.
9. D'Unger, A. V., Land, K. C., McCall, P. L. & Nagin, D. S. (1998). How many latent classes of delinquent/criminal careers? Results from mixed Poisson regression analyses. **American Journal of Sociology**, 103, 1593-1630.
10. Eggleston, E. P. & Laub, J. H. (2002). The onset of adult offending: a neglected dimension of the criminal career. **Journal of Criminal Justice**, 30, 603-622.
11. Elliot, D. (1985). **National Youth Survey 1976-1980: Wave I-V**. Ann Arbor, Michigan: Behavioral Research Institute, Inter-University Consortium for Political and Social Research.
12. Elliott, D. S., Huizinga, D. & Ageton, S. (1985). **Explaining Delinquency and Drug Use**. Beverly Hills: Sage.
13. Farrington, D. P. (1989). Self-reported and official offending from adolescence to adulthood. In: Klein, W. M. (Ed.) **Cross-national research in self-reported crime and delinquency**. Los Angeles: Kluwer Academic Publishers, 399-423.
14. Farrington, D. P. (1992). The Need for Longitudinal-Experimental Research on Offending and Antisocial Behavior. In: McCord, J. & Tremblay, R. E. (Eds.) **Preventing Antisocial Behavior-Interventions from Birth through Adolescence**. New York: The Guilford Press, 353-376.
15. Farrington, D. P. (2003). Key results from the first 40 years of the Cambridge Study in Delinquent Development. In: Thornberry T. P. & Krohn, M. D. (Eds.) **Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies**. New York: Kluwer/Plenum, 137-183.

S. Ručević: Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacрта...

16. Farrington, D. P. (2004). Conduct disorder, aggression and delinquency. In: Lerner R. M. & Steinberg, L. (Eds.) **Handbook of Adolescent Psychology** (2nd ed.). New York: Wiley and sons, 627-664.
17. Farrington, D. P. (2005). **Longitudinal research on crime and delinquency**. Unpublished manuscript. Cambridge: Cambridge University.
18. Farrington, D. P. (2007). Advancing Knowledge About Desistance. **Journal of Contemporary Criminal Justice**, 23(1), 125-134.
19. Farrington, D. P., Jolliffe, D., Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Hill, K. G. & Kosterman, R. (2000). **Comparing delinquency careers in court records and self-reports**. Unpublished manuscript, Cambridge University, UK.
20. Farrington, D. P., Joliffe, D., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. & Kalb, L. M. (2001). The concentration of offenders in families, and family criminality in the prediction of Boys' delinquency. **Journal od Adolescence**, 24, 579-596.
21. Farrington, D. P., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. Van Kammen, W. B. & Schmidt, L. (1996). Self-reported delinquency and a combined delinquency seriousness scale based on boys, mothers, and teachers: Concurrent and predictive validity for African- American and Caucasians. **Criminology**, 34, 493-517.
22. Farrington, D. P. (1998). Predictors, Causes, and Correlates of Male Youth Violence. U: Tonry, M. H., Moore, M. H. (Eds.) **Youth Violence**. Chicago: University of Chicago Press, 421-475 .
23. Farrington, D. P., Gallagher, B., Morley, L., St. Ledger, R. J. & West, D. J. (1990). Minimizing attrition in longitudinal research: Methods of tracing and securing cooperation in 24-year follow-up study. In: Magnusson, D. & Bergman, L. R. (Eds.) **Data quality in longitudinal research**. Cambridge: Cambridge University Press, 122-148.
24. Farrington, D. P. & Painter, K. A. (2004). **Gender differences in offending: Implications for risk-focused prevention**. (*preuzeto sa: www.homeoffice.gov.uk/rds/onlinepubs1.html. posjećena 01. veljače, 2008.*)
25. Farrington, D. P. & West, D. J. (1990). The Cambridge Study in delinquent behaviour: A long term follow-up of 411 London males. In: Kerner, H. J. & Kaiser, G. (Eds.) **Criminality: Personality, behaviour, life history**. Berlin: Springer-Verlag, 115-138 .
26. Farrington, D. P. & West, D. J. (1993). Criminal, penal and life histories of chronic offenders: Risk and protective factors and early identification. **Criminal Behaviour and Mental Health**, 3, 492-523.
27. Glueck, S. & Glueck, E. T. (1950). **Unraveling juvenile delinquency**. New York: Commonwealth Fund.
28. Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. **Psychological Bulletin**, 112 (1), 64-105.

29. Henry, B., Moffitt, T. E., Caspi, A., Langley, J. & Silva, P. A. (1994). On the »remembrance of things past«: A longitudinal evaluation of the retrospective method. **Psychological Assessment**, 6, 92-101.
30. Hindelang, M. J., Hirschi, T. & Weis, J. G. (1981). **Measuring delinquency**. Beverly Hills: Sage Publications.
31. Huizinga, D. H. & Elliott, D. S. (1986). Reassessing the Reliability and Validity of Self-Reported Delinquency Measures. **Journal of Quantitative Criminology**, 2, 293-327.
32. Jolliffe, D., Farrington, D. P., Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Hill, K. G. & Kosterman, R. (2003). Predictive, concurrent, prospective and retrospective validity of self-reported delinquency. **Criminal Behaviour and Mental Health**, 13, 179-197.
33. Junger-Tas, J. & Marshall, I. H. (1999). The self-report methodology in crime research. In: Tonry, M. H. (Ed.) **Crime and Justice: Review of Research**. (vol 25). Chicago: The University of Chicago, 291-367 .
34. Justr, V. R. (1996). **Methods of criminological research**. London: Routledge.
35. Kljaić, S. (2007). **Rani indikatori kasnijeg društveno neprihvatljivog i delikventnog ponašanja**. U: Kolesarić, V. (ur.) **Psihologija i nasilje u suvremenom društvu - Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja**, Osijek: Filozofski fakultet, 9-19.
36. Laub, J. H. & Sampson, R. J. (2003). **Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boys to age 70**. Cambridge: Harvard University Press.
37. Lauritsen, J. L. (1998). The Age-crime debate: Assessing the limits of longitudinal self-report data. **Social Forces**, 77, 127-155.
38. LeBlanc, M. (1989). Designing a self-report instrument for the study of the development of offending from childhood to adulthood: Issues and problems. In: Klein, M. W. (Ed.) **Cross-national research in self-reported crime and delinquency**. Los Angeles: Kluwer Academic Publishers, 371-398.
39. Loeber, R. & Farrington, D. P. (2001). **Child delinquents: Development, intervention, and service Needs**. Thousand Oaks: Sage.
40. Loeber, R., Farrington, D. P., Stouthamer-Loeber, M. Moffitt, T. E. & Caspi, A. (1998). The development of male offending: Key findings from the first decade of the Pittsburgh Youth Study. **Studies on Crime and Crime Prevention**, 7 (2), 1-31.
41. Loeber, R., Farrington, D. P, Southamer-Loeber, M., Moffitt, T. E., Caspi, A., White, H. R., Wei, E. H. & Beyers, J. M. (2003). The Development of male offending: Key Findings from 14 Years of the Pittsburgh Youth Study. In: Thornberry, T. & Krohn, M. (Eds.) **Longitudinal research in the social and behavioral sciences**, New York: Kluwer/Plenum, 93-136.
42. Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W. B. & Farrington, D. P. (1989). Development of a new measure of self-reported antisocial behavior for young children: Prevalence and reliability. In: Klein, M.W. (Ed.) **Cross-national research in self-**

- reported crime and delinquency.** Los Angeles: Kluwer Academic Publishers, 203-225.
43. Loeber, R. & Keenan, K. (1994). Interaction between conduct disorder and its co morbid conditions: effects of age and gender. **Clinical Psychology Review**, 14, 497-523.
  44. Magnusson, D. & Bergman, L. R. (1990). A pattern approach to the study of pathways from childhood to adulthood. In: Robins, L. & Rutter, M. (Eds.) **Straight and devious pathways from childhood to adulthood.** Cambridge: Cambridge University Press, 101-115.
  45. McCord, J. (1977). A Comparative study of two generations of native Americans. In: Meier, R. F. (Ed.) **Theory in criminology.** Beverly Hills: Sage, 83-92.
  46. Mednick, S. A., Gabrielli, W. & Hutchings, B. (1984). Genetic influences in criminal behavior: Evidence from an adoption cohort. **Science**, 224, 891-894.
  47. Menard, S. & Elliott, D. S. (1990). Longitudinal and cross-sectional data collection and analysis in the study of crime and delinquency. **Justice Quarterly**, 7, 11-55.
  48. Moffitt, T. E. (1993). »Life-course-persistent« and »Adolescence-limited« antisocial behaviour: A developmental taxonomy. **Psychological Review**, 100, 674-701.
  49. Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, P. A. (2001). **Sex differences in antisocial behavior: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin Longitudinal Study.** Cambridge: Cambridge University Press.
  50. Nagin, D. S., Farrington, D. P. & Moffitt, T. E. (1995). Life-course trajectories of different types of offenders. **Criminology**, 33, 111-137.
  51. Neuman, W. L. & Wiegand, B. (2000). **Criminal justice research methods: Qualitative and quantitative approaches.** Boston: Allyn and Bacon.
  52. Nieuwbeerta, P. & Blokland, A. (2003). **Criminal careers in adult Dutch offenders (Codebook and Documentation).** Leiden: NSCR
  53. Parker, H. J. (1974). **View from the boys: A sociology of down-town adolescents.** New York: Newton Abbot.
  54. Patterson, G. R. (1993). Orderly change in a stable world: The antisocial trait as a chimera. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 61, 911-919.
  55. Patterson, G. R., Reid, J. B. & Dishion, T. J. (1992). **Antisocial boys.** Eugene, OR: Oregon Social Learning Center Press.
  56. Piquero, A. R. & Buka, S. L. (2002). Linking juvenile and adult pattern of criminal activity in the Providence cohort to the National Collaborative Perinatal Project. **Journal of Criminal Justice**, 30, 259-272.
  57. Piquero, A. R., Farrington, D. P. & Blumstein, A. (2007). **Key issues in criminal career research.** Cambridge: Cambridge University Press.
  58. Porterfield, A. L. (1943). Delinquency and outcome in court and college. **American Journal of Sociology**, 49, 199-208.

59. Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1993). **Crime in the making: Pathways and turning points through life**. Cambridge: Harvard University Press.
60. Sellin, T. (1931). The basis of a crime index. **Journal of Criminal Law and Criminology**, 22, 335-356.
61. Shea, M. A. (1974). A Study of the effect of prosecutor's choice of charge on magistrates' sentencing behavior. **British Journal of Criminology**, 14, 269-272.
62. Smith, D. J. (2002). Crime and the life course. In: Maguire, M. M. & Reiner, R. (Eds.) **Handbook of criminology** (3rd ed). Oxford: Oxford University Press, 702-746.
63. Thornberry, T. P (1989). Panel effects and the use of self-reported measures of delinquency in longitudinal studies. In: Klein, M. W. (Ed.) **Cross-national research in self-reported crime and delinquency**. Los Angeles: Kluwer Academic Publishers, 347-369.
64. Thornberry, T. P., Bjerregaard, B. & Miles, W. (1993). The consequences of respondent attrition in panel studies: A simulation based on the Rochester Youth Development Study. **Journal of Quantitative Criminology**, 9, 127-158.
65. Thornberry, T. & Krohn, M. (2002). Comparison of self-report and official data for measuring crime. In: Pestrer, J. V. & Petrie, C. V. (Eds.) **Measurement problems in criminal justice research: Workshop summary**. London, UK: National Academies Press, 43-94.
66. Tracy, P., Wolfgang, M. E. & Figlio, R. M. (1990) **Delinquency careers in two birth cohorts**. New York: Plenum Press.
67. U. S. Department of Justice, National Institute of Justice. (1990). 1988 **Drug use forecasting annual report: Drugs and crime in America**. Washington: Research in Action, NCJ.
68. Weitekamp, E. (1989) Some problems with the use of self-reports in longitudinal research. In: Klein, M. W. (Ed.) **Cross-national research in self-reported crime and delinquency**. Los Angeles: Kluwer Academic Publishers, 329-346.
69. Trasher, F. (1927). **The gang**. Chicago: University of Chicago Press.

Silvija Ručević

University of Osijek

Faculty of Philosophy

Department of Psychology

METHODOLOGICAL PROCEDURES AND CHALLENGES OF THE USE OF SELF-REPORT AND LONGITUDINAL RESEARCH DESIGNS IN THE STUDIES OF DELINQUENT BEHAVIOR

SUMMARY

The article presents a short overview of basic notions and research techniques used in studies on delinquent behaviour, with an emphasis on methodological issues of the application of self-report measures and longitudinal research design. The majority of studies related to the development of delinquent behaviour are transversal. Although their purpose is to gather data on correlates of delinquent behaviour, they offer little evidence on the causes of such behaviour, i.e. how and why delinquent behaviour begins, persists and ends. Defining its causes is of great importance for the decision-making process and for the development of adequate prevention and therapeutic programmes, which can be made possible only through longitudinal research. Due to the fact that both longitudinal and transversal researches have their advantages and disadvantages, the two types are usually combined.

The majority of current studies on the development of delinquent behavior use self-report measures as a primary source of data collection. However, its use is connected with a number of methodological problems, such as sampling, validity and reliability. There is a tendency to overcome these problems by the use of other data sources, such as official data or observation. The combination of different data sources and longitudinal/transversal research enables simultaneous study and comparison of several cohorts, research on development of delinquent and criminal behavior from childhood into adulthood, as well as data collection from several sources on different forms of social behavior, out of which some are age-specific.

Key words: *delinquency, criminality, longitudinal research, transversal research, official data, self-report, cohort, retrospective, prospective.*

